

ZAMONAVIYLIK, AN'ANAVIYLIK VA ILK BOSMA NASHRLARNING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI O'RNI

Farxodova Dilnura Asqarjon qizi

Nizomiy nomidagi O'zMPU Tarix fakulteti

Milliy g'oya va manaviyat asoslari huquq ta'limi yo'nalishi talabasi

Eshpo'latov Olimjon To'lqin o'g'li

Nizomiy nomidagi O'zMPU

"Ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada zamonaviylik tushunchasining shakllanishida an'anaviy qadriyatlar va ilk bosma nashrlarning o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. An'anaviylik va zamonaviylik o'rtasidagi bog'liqlik hamda bosma nashrlarning bilim tarqalishiga ta'siri yoritiladi. Maqolada ushbu omillarning bugungi globallashuv sharoitidagi ahamiyati ham tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *Zamonaviylik, an'anaviylik, bosma nashrlar, madaniyat, taraqqiyot, axborot, jamiyat, innovatsiya, meros, texnologiya*

THE ROLE OF MODERNITY, TRADITION, AND EARLY PRINTED PUBLICATIONS IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY

Abstract: *The article scientifically analyzes the role of traditional values and early printed publications in the formation of the concept of modernity. The relationship between tradition and modernity, as well as the influence of printed publications on the dissemination of knowledge, are highlighted. The importance of these factors in today's globalized environment is also analyzed in the article.*

Keywords: *Modernity, tradition, print media, culture, progress, information, society, innovation, heritage, technology*

РОЛЬ СОВРЕМЕННОСТИ, ТРАДИЦИЙ И РАННИХ ПЕЧАТНЫХ ИЗДАНИЙ В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА.

Аннотация: *В статье анализируется формирование понятия современности в контексте традиционных ценностей и ранних печатных изданий с научной точки зрения. Рассматривается взаимосвязь между традиционализмом и современностью, а также влияние печатных изданий на распространение знаний. Также анализируется важность этих факторов в условиях современной глобализации.*

Ключевые слова: *В современность, традиционность, печатные издания, культура, прогресс, информация, общество, инновации, наследие, технологии*

KIRISH

Zamonaviylik tushunchasi insoniyat tafakkuri va jamiyat taraqqiyotining muhim bosqichlarini ifodalovchi murakkab hamda ko'p qirrali hodisadir. U nafaqat yangilanish va taraqqiyotga intilish jarayonini, balki o'tmishdan meros bo'lib kelayotgan an'anaviy qadriyatlar bilan uzviy bog'liqlikni ham o'zida mujassam etadi. Har qanday jamiyatning zamonaviy qiyofasi uning tarixiy ildizlari, madaniy tajribasi va ma'naviy merosi asosida shakllanadi. Shu bois zamonaviylikni to'liq anglash uchun an'anaviylikning o'rne va ta'sirini chuqur tahlil qilish zarur.

Bunda ilk bosma nashrlar alohida ahamiyat kasb etadi. Ular insoniyat tarixida bilim va axborot tarqalishining yangi davrini boshlab berib, ijtimoiy ong, ilm-fan va madaniyat rivojiga kuchli turtki bergan. Aynan bosma nashrlar orqali ilgari tor doirada mavjud bo'lgan bilimlar keng ommaga yetib borgan va natijada jamiyatda yangicha fikrlash, yangicha qarashlar shakllana boshlagan.

ASOSIY QISM

Zamonaviylik bugungi kunda eng ko'p qo'llaniladigan tushunchalardan biri bo'lib, u insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichini ifodalaydi. Zamonaviylikni ko'pincha yangilik, texnologik rivojlanish, globalizatsiya va tezkorlik bilan bog'lashadi. Biroq zamonaviylik o'z-o'zidan paydo bo'lgan tushuncha emas, balki uzoq tarixiy jarayonlar natijasidir. Ushbu jarayonlarda an'anaviylik va ilk bosma nashrlar muhim o'rin tutadi. An'anaviylik jamiyatning tarixiy xotirasi sifatida qaraladi. U avlodlar davomida shakllangan urf-odatlar, qadriyatlar va bilimlarni o'z ichiga oladi. Har qanday jamiyat o'z an'alariga tayangan holda rivojlanadi. Chunki an'alar insonlarning dunyoqarashi, axloqiy me'yorlari va ijtimoiy munosabatlarini belgilaydi. Shu sababli an'anaviylikni zamonaviylikka qarama-qarshi qo'yish noto'g'ri bo'ladi. Ilk bosma nashrlar esa insoniyat tarixida bilimlarning ommalashuviga katta ta'sir ko'rsatgan. Bosma texnologiya paydo bo'lishidan oldin bilimlar asosan qo'lyozmalar orqali tarqalgan bo'lib, bu jarayon juda sekin va cheklangan edi. Bosma nashrlar paydo bo'lgach esa bilimlar keng ommaga yetib bora boshladi. Bu esa jamiyatning intellektual rivojlanishiga katta turtki berdi.

Zamonaviylikni tushunish uchun aynan shu uch omil — an'anaviylik, bosma nashrlar va texnologik taraqqiyot o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish zarur. Chunki zamonaviy jamiyat aynan ushbu omillar asosida shakllangan. Bugungi kunda ham an'anaviylik o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Aksincha, u zamonaviy jamiyatda yangi shaklda namoyon bo'lmoqda. Masalan, milliy qadriyatlar internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali keng targ'ib qilinmoqda. Bu esa an'anaviylikning zamonaviylik bilan uyg'unlashgan holda rivojlanayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ilk bosma nashrlar bugungi raqamli axborot tizimlarining asosi bo'lib xizmat qilganini ham unutmaslik kerak. Gazeta, jurnal va kitoblar orqali boshlangan axborot tarqatish jarayoni bugungi kunda internet orqali yanada tezlashdi.

Demak, zamonaviylik — bu o'tmishdan uzilgan holda emas, balki o'tmish tajribasi asosida shakllangan murakkab jarayondir. Zamonaviylik tushunchasini chuqur anglash

uchun, avvalo, uning shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan tarixiy va ijtimoiy omillarni keng tahlil qilish zarur. Bu omillar ichida an'anaviylik va ilk bosma nashrlar alohida o'rin egallaydi. Chunki aynan shu ikki omil jamiyat tafakkurining evolyutsion rivojlanishida muhim bosqichlarni tashkil etadi. An'anaviylik — bu nafaqat urf-odatlar yoki qadriyatlar majmui, balki u jamiyatning madaniy kodidir. Har bir xalq o'zining tarixiy tajribasi, diniy qarashlari, ijtimoiy munosabatlari orqali o'ziga xos an'anaviy tizimni shakllantiradi. Bu tizim esa insonlarning kundalik hayotini tartibga soladi. Masalan, oilaviy munosabatlar, ijtimoiy me'yorlar, axloqiy qadriyatlar aynan an'anaviylik asosida shakllanadi. Biroq tarix shuni ko'rsatadiki, an'anaviylik doimo statik holatda bo'lmaydi. U vaqt o'tishi bilan o'zgaradi, moslashadi va yangilanadi. Shu jihatdan qaraganda, an'anaviylik va zamonaviylik o'rtasida uzluksiz dialektik munosabat mavjud. Ya'ni, yangi g'oyalar eski an'analar asosida paydo bo'ladi, eski qarashlar esa yangi sharoitga moslashadi. İlk bosma nashrlarning paydo bo'lishi esa aynan shu jarayonga kuchli turtki bergan. Bosma texnologiya ixtiro qilinishi bilan insoniyat tarixida axborot almashinuvi mutlaqo yangi bosqichga ko'tarildi. Avvallari bilimlar faqatgina tor doiradagi odamlar — olimlar, ruhoniylar yoki hukmdorlar qo'lida bo'lgan bo'lsa, bosma nashrlar orqali ular keng ommaga yetib bora boshladi. Bu jarayon bir necha muhim o'zgarishlarga olib keldi. Birinchidan, savodxonlik darajasi oshdi.

Odamlar kitob o'qishga qiziqqa boshladi, bilim olish imkoniyatlari kengaydi. Ikkinchidan, ilm-fan rivojlandi. Chunki olimlar o'z tadqiqotlarini boshqalar bilan tez va oson bo'lishish imkoniyatiga ega bo'ldi. Uchinchidan, ijtimoiy fikr shakllandi. Gazeta va jurnallar orqali odamlar siyosiy, iqtisodiy va madaniy masalalarda o'z fikrlarini bildirib boshladi. Bosma nashrlar, ayniqsa, ma'rifatparvarlik davrida muhim rol o'ynadi. Bu davrda inson aqli, ilm-fan va tanqidiy fikrlash birinchi o'ringa chiqdi. Natijada jamiyatda katta o'zgarishlar yuz berdi. Demokratiya, inson huquqlari va erkinlik g'oyalari keng tarqala boshladi. Bu esa zamonaviy jamiyatning shakllanishiga asos yaratdi. Shu o'rinda ta'kidlash kerakki, bosma nashrlar faqat bilim tarqatish vositasi bo'lib qolmagan. Ular madaniyatni saqlash va rivojlantirishda ham muhim rol o'ynagan. Masalan, milliy adabiyotning shakllanishi va rivojlanishida bosma kitoblarning o'rni beqiyosdir. Ular orqali xalq og'zaki ijodi yozma shaklga o'tkazildi, adabiy asarlar keng ommaga yetkazildi.

Zamonaviylik esa aynan shu tarixiy jarayonlarning mantiqiy davomidir. Bugungi kunda axborot texnologiyalari rivojlanib, internet, ijtimoiy tarmoqlar va sun'iy intellekt paydo bo'ldi. Bu esa axborot almashinuvi jarayonini yanada tezlashtirdi. Agar ilgari biror yangilikni bilish uchun kunlar yoki oylar kerak bo'lgan bo'lsa, hozirda bu bir necha soniya ichida amalga oshmoqda. Biroq bu jarayon yangi muammolarni ham yuzaga keltirdi. Masalan, axborotning haddan tashqari ko'pligi, noto'g'ri ma'lumotlarning tarqalishi, madaniy qadriyatlarning yo'qolish xavfi kabi masalalar dolzarb bo'lib qolmoqda. Shu sababli zamonaviy jamiyatda an'anaviylikning roli yanada muhimlashmoqda. Chunki u insonlarga to'g'ri yo'l ko'rsatadigan ma'naviy mezon bo'lib xizmat qiladi.

An'anaviylik va zamonaviylikning uyg'unligi ayniqsa bugungi globallashuv sharoitida muhim ahamiyat kasb etadi. Globallashuv jarayonida turli madaniyatlar bir-biri bilan aralashadi, yangi g'oyalar paydo bo'ladi. Bu jarayonda o'z milliy qadriyatlarini saqlab qolgan jamiyatlar barqarorroq rivojlanadi. Shuningdek, zamonaviylikni faqat texnologik rivojlanish bilan bog'lash ham to'liq to'g'ri emas. Chunki haqiqiy zamonaviylik — bu inson tafakkurining rivojlanishi, tanqidiy fikrlashning shakllanishi va bilimga bo'lgan intilish bilan belgilanadi. Bu esa bevosita an'anaviylik va bosma nashrlar orqali shakllangan. Bugungi kunda bosma nashrlar o'z ahamiyatini qisman yo'qotgandek tuyulsa-da, aslida ular hanuz muhim rol o'ynaydi. Kitoblar, ilmiy jurnallar va gazetalar hali ham ishonchli axborot manbai hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar esa ularni yangi shaklda taqdim etmoqda — elektron kitoblar, onlayn jurnallar va bloglar ko'rinishida. Shu tarzda, an'anaviylik, bosma nashrlar va zamonaviylik o'rtasidagi bog'liqlik uzluksiz va murakkab jarayon ekanligi ayon bo'ladi. Ular bir-birini inkor etmaydi, balki bir-birini to'ldiradi va rivojlantiradi.

Zamonaviylik tushunchasi ijtimoiy-gumanitar fanlarda keng o'rganilgan bo'lib, u turli olimlar tomonidan ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Xususan, Entoni Giddens zamonaviylikni ijtimoiy hayotning an'anaviy shakllaridan uzilishi va yangi ijtimoiy institutlarning shakllanishi jarayoni sifatida izohlaydi (Giddens, 1991). Uning fikricha, zamonaviy jamiyatning asosiy belgilariga sanoatlashtirish, kapitalizm va ijtimoiy tizimlarning murakkablashuvi kiradi.

Shuningdek, Marshall McLuhan tomonidan ilgari surilgan “media — bu xabar” g'oyasi axborot vositalarining inson tafakkuriga ta'sirini tushuntiradi (McLuhan, 1964). Unga ko'ra, axborotni yetkazish shakli mazmuni kabi muhim bo'lib, aynan bosma nashrlar inson tafakkurini tizimli va mantiqiy fikrlashga yo'naltirgan.

Elizabet Eisenstein bosma nashrlarni ijtimoiy o'zgarishlarning muhim omili sifatida baholab, ularning ilm-fan rivoji va savodxonlik darajasining oshishidagi rolini alohida ta'kidlaydi (Eisenstein, 1980). Bosmaxona ixtirosi natijasida bilimlar keng ommaga tarqalib, jamiyat tafakkurida tub burilish yuz bergan.

Bundan tashqari, Alvin Tofflerning “Uchinchi to'lqin” nazariyasiga ko'ra, insoniyat taraqqiyoti agrar, industrial va postindustrial bosqichlardan iborat bo'lib, zamonaviy jamiyat aynan axborot va bilimga asoslangan tizim sifatida shakllangan (Toffler, 1999). Bu esa zamonaviylikning tarixiy ildizlari ilk bosma nashrlar davriga borib taqalishini ko'rsatadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, zamonaviylik tushunchasi tasodifan yoki birdaniga paydo bo'lgan hodisa emas, balki uzoq tarixiy, madaniy va ijtimoiy jarayonlarning mahsulidir. Ushbu jarayonlarda an'anaviylik va ilk bosma nashrlar hal qiluvchi o'rin tutadi. An'anaviylik jamiyatning ma'naviy tayanchi, tarixiy xotirasi va madaniy identifikatori sifatida insonlarning dunyoqarashi hamda hayot tarzini shakllantirib kelgan. U jamiyatning barqarorligini ta'minlab, yangi g'oyalarning paydo bo'lishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ilk bosma nashrlar esa insoniyat tarixida bilim va axborot tarqatish

tizimini tubdan o'zgartirib, ilm-fan va tafakkur rivojiga katta turtki bergan. Ularning paydo bo'lishi savodxonlikning oshishiga, ilmiy bilimlarning keng ommaga yetib borishiga va ijtimoiy ongning shakllanishiga olib keldi.

Aynan shu jarayonlar zamonaviy jamiyatning shakllanishiga mustahkam zamin yaratdi. Bugungi raqamli davrda axborot almashinuvi nihoyatda tezlashgan bo'lsa-da, uning ildizlari aynan bosma nashrlar tarixiga borib taqaladi. Shu bilan birga, globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida an'anaviy qadriyatlarni saqlash va ularni zamonaviy shaklda rivojlantirish zarurati yanada kuchaymoqda. Shunday qilib, zamonaviylik — bu o'tmishdan uzilgan emas, balki an'anaviylik va tarixiy tajribaga tayangan holda shakllangan murakkab va uzluksiz rivojlanish jarayonidir. An'anaviylik va bosma nashrlar zamonaviy jamiyatning ajralmas tarkibiy qismlari bo'lib, ular o'zaro uyg'unlikda insoniyat taraqqiyotini ta'minlab kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent, 2008.
2. Toffler A. Uchinchi to'lqin. Toshkent: Sharq, 1999.
3. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. New York, 1964.
4. Eisenstein E. The Printing Press as an Agent of Change. Cambridge University Press, 1980.
5. Castells M. The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell, 1996.
6. Giddens A. Modernity and Self-Identity. Stanford University Press, 1991.
7. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. New York, 1973.
8. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. Toshkent, 2000–2005.